

DE GELEGENHEIDS- EN DEVOTIEMEDAILLES VAN ONZE-LIEVE-VROUW VAN HANSWIJK

Gaston Van Bulck, Corneel Van Leemput en Guido Smets

De Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijkdevotie te Mechelen

In de dertiende eeuw bestond er reeds op het gehucht Hanswijk een drukbezochte bidplaats waar Maria op een bijzondere wijze werd vereerd. Maar het legendarisch verhaal over de oorsprong van de devotie tot Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk werd eerst op papier gezet in 1607. J.B. GRAMAYE, hofhistoriograaf van de Aartshertogen Albrecht en Isabella, vermeldde het in zijn boek *Geschiedenis van stad en provincie Mechelen*¹. De bepaling van de datum van de aankomst van het miraculeuze beeld te Mechelen, gebeurde nog later. Omstreeks 1665 schreef Willem Cool, prior van de dalscholieren en ambtshalve pastoor van de Hanswijkparochie, een brief aan aartsbisschop Andreas Creusen. Hierin stelde hij dat de kerk te klein was bij feestelijkheden met grote volkstoeloop. In zijn uiteenzetting verwees hij onrechtstreeks naar het jaar 988 als aankomst van het Mariabeeld per schip langs de Dijle en het begin van de volksdevotie.

Het belang dat men destijds hechtte aan de legende en het legendarisch jaartal 988, lag aan de basis van de organisatie van de eerste Hanswijkcavalcade in 1738². De Mechelaars vierden toen de 750ste verjaring van de aankomst van het Mariabeeld op de Dijle. Tevens herdachten zij de 450ste verjaring van de vestiging van de dalscholieren in de stad.

Tijdens de 18de eeuw gingen in 1763 en in 1790 (toen twee jaar te laat) de cavalcades uit. In principe zouden vervolgens om de 25 jaar grote feestelijkheden plaatshebben. Tijdens de 19de eeuw gebeurde dat in 1813, 1838, 1863, 1878 (uitzonderlijk omwille van de kroning van het beeld) en 1888. In de volgende eeuw vierden de Mechelaars O.-L.-Vrouw van Hanswijk uitbundig in 1901 (25ste verjaring van de kroning), 1913, 1938, 1963, 1978 (eewfeest der kroning) en 1988.

Vermeldingen van medailles in vroegere publicaties

In vroegere publicaties kwamen de medailles van het Mechelse bedevaartsoord Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk sporadisch aan bod. De eerste die er de aandacht

¹ INSTALLE H., 1984: p. 5-12.

² VAN BETS K., VAN DE WIEL C., JANS A., 1976, p. 7-15.

op trok, was Kanunnik G. Van Caster. In zijn werk over Hanswijk en de Mechelse dalscholieren³ uit 1888 vermeldt hij het bestaan ervan. Volgens deze auteur vertonen de oudste op de voorzijde de beeltenis van de H. Maagd en op de keerzijde van Sint-Augustinus. De dalscholieren, die de parochie van O.-L.-Vrouw van Hanswijk bedienden van 1288 tot 1784, hadden de leefregel van Sint-Augustinus aangenomen.

O.-L.-Vrouw van Hanswijk naar een lithografie uit 1863 van Victor Vervloet.

³ VAN CASTER G., 1888.

Hij meldt ook dat er octogonale medailles met dezelfde beeltenissen werden verspreid. Maar van de combinatie-medailles O.-L.-Vrouw van Hanswijk/Sint-Augustinus kende hij blijkbaar geen jaartallen van uitgifte. Hij geeft wel data voor de zilveren, bronzen en koperen medailles uit 1838 en 1863.

In 1899 bespreekt Leopold Van den Bergh in zijn uitgebreid werk over de Mechelse munten, penningen en medailles⁴, twee penningen en twee religieuze medailles van Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk. De auteur geeft beschrijvingen en getekende afbeeldingen van al deze insignes. Betreffende de medailles, behandelt hij de uitgaven van 15 augustus 1838 en van 1863. Volgens hem werden er in 1838 ter gelegenheid van het 850-jarig jubilé zilveren, koperen en tinnen medailles geslagen. Zij vertonen het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk en het wapen van de stad Mechelen. Bij het jubileum van 1863 werden zilveren, bronzen en tinnen medailles aangemaakt met op de voorzijde het beeld op de troon en op de keerzijde de kerk van Hanswijk. L. Van den Bergh zegt ook dat er in 1888 geen herdenkingsmedailles werden geslagen. Maar deze bewering is foutief.

In de catalogus van de tentoonstelling⁵ ter gelegenheid van de Hanswijk-jubelfeesten van 1976, komen vier varianten van 1838 en zeven varianten van 1863 aan bod. De in de tentoonstelling getoonde exemplaren zijn afkomstig van het stedelijk museum Hof van Busleyden. De medailles worden in de catalogus niet afgebeeld maar wel beschreven. De auteur gaat ook dieper in op de aangewende grondstof. Zelfs voor specialisten is dat vaak een moeilijk op te lossen probleem.

Archeologische vondsten

Vanaf de jaren zeventig krijgen religieuze insignes toenemende aandacht in archeologische publicaties.

Op de tentoonstelling *Heiligen uit de modder* werd een laatmiddeleeuwse metalen insigne getoond die door liefhebbers-archeologen werd aangetroffen in Nieuwlande (Zeeland)^{6,7}. Zij is van een tin-loodlegering. De doormeter ervan bedraagt 24 mm. Op de voorzijde is een gekroonde Maria met Jezuskind op de linkerarm afgebeeld, op de keerzijde een wapenschild beladen met drie palen, zijnde het stadswapen van Mechelen. Er is geen draaigoogje of hanggaatje aanwezig. Elk randschrift ontbreekt. Mogelijk betreft het een penning met een welbepaalde functie, bijvoorbeeld een presentiepenning uitgegeven door een parochie-autoriteit. Hoewel er geen enkele verwijzing is naar O.-L.-Vrouw van Hanswijk, maakt de auteur daar geen probleem van en wijst hij ze toe aan Hanswijk. In Mechelen bestond (en bestaat) er echter nog een Onze-Lieve-Vrouwparochie. Het betreft zelfs de Mechelse moederkerk. In de publicatie *Heilig en profaan*⁸ wordt de penning ook gepubliceerd onder de titel van *Maria/Hanswijk*, weliswaar met de vermelding dat het misschien een penning is die bij liturgische plechtigheden werd uitgereikt aan de aanwezigen.

⁴ VAN DEN BERGH L., 1899.

⁵ VAN BETS K., VAN DE WIEL C., JANS A., 1976.

⁶ VAN HEERINGEN R.M., KOLDEWEY A.M., GAALMAN A.A.G., 1987: p. 121.

⁷ VANHOOF F., 1988: p. 55.

⁸ VAN BEUNINGEN H.J.E., KOLDEWEY A.M., 1993: p. 221.

In 1986 kwam andermaal een Hanswijkmedaille aan het licht. In het tijdschrift *Hanswijk 1000* verscheen een kort bericht⁹ dat “de heer Pardon, liefhebber archeoloog, bij zijn opgravingswerk in het uitgebaggerde slib van de Dijle een medaille van O.-L.-Vrouw van Hanswijk vond, die zeker enkele eeuwen oud is”. In een later nummer van *Hanswijk 1000* geeft E. Saye er een beschrijving van¹⁰: “Ze is van koper, geslagen in de XVIII^{de} eeuw en ovaal van vorm (grootste diameter ongeveer 35 mm, kleinste diameter ongeveer 30 mm). Zij bestaat uit twee helften, elk aan één zijde bedrukt, die aaneengehouden worden door een ring rondom en door een staafje middenin, waaraan boven het oog is bevestigd om een ketting aan vast te maken. Op de ene zijde staat een beeltenis van de Moeder Gods met de tekst “Onse Vrouwe van Hanswijck”, op de andere zijde staat een beeltenis van een bisschop met de tekst “S. Augustinus Hipponis (?)”. Deze medaille is inmiddels zoek geraakt.

De vondst bevestigt dus de bewering van C. Van Caster dat medailles met Sint-Augustinus ooit hebben bestaan.

De laatste jaren kwamen bij archeologische onderzoeken nog medailles van Hanswijk aan het licht. Eentje werd aangetroffen in Sint-Katelijne-Waver. Een ander vond men in het Dijleslib.

*De Hanswijkkerk te Mechelen in 1849,
schilderij door Jan-Baptist Van Moer (1819-1884)*

⁹ N. in *Hanswijk 1000*: 1986/2: p. 40.

¹⁰ SAYE E., 1986: p. 29.

Overzicht van de gekende gedenkpenningen en medailles

Hierbij geven we een overzicht van de ons bekende gedenkpenningen en devotie-medailles. Om dit overzicht te kunnen samenstellen kregen we inzage in de verzamelingen van Paul Van Beirendonck, Mortsel; Corneel Van Leemput, Mechelen en Guido Smets, Hever.

1. Bedevaartpenning (?) uit het begin van de 16de eeuw

Archeologische vondst in Zeeland.
Zie hierboven.

2. Medaille met O.-L.-Vrouw van Hanswijk en Sint-Augustinus

Vermelding bij kanunnik G. Van Caster.
Zie hierboven.

3. Dubbele medaille met O.-L.-Vrouw van Hanswijk en Sint-Augustinus

Voorheen in de verzameling Emiel Pardon – Mechelen. De huidige bewaarplaats is onbekend.
Zie hierboven.

4. Medaille met O.-L.-Vrouw van Hanswijk en een brandend hart en de letters S – A

Zilver, octogonaal, 15 x 14 mm, hangoogje met ringetje.

Voorzijde: Maria gehuld in Spaanse mantel en randschrift O.L.V. HANS.

Keerzijde: Een brandend hart doorboord met twee pijlen (= symbolen voor liefde en godservaring) met daarnaast de letters S en A. (= Sint-Augustinus: Numidië 354 – Hippo Regius 430)¹¹.

Periode: 18de eeuw.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

¹¹ VAN DER LINDEN S., 1999: p. 101-102.

5. Gedenkpenning van 15 augustus 1838 met O.-L.-Vrouw van Hanswijk en het Mechels wapenschild

Verschillende grondstoffen, rond, 32 mm.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel. Randschrift: NOTRE DAME D' HANSWIJK. Onder het beeld: LE 15 AOUT 1838.

Keerzijde: het gekroonde en met twee bloemenguirlandes versierde wapenschild van Mechelen. Bovenaan: JUBILE DE 850 ANS, onderaan: MALINES

Verzameling Hof van Busleyden te Mechelen^{12/13}: bronzen, messing, geglansde lood/tinlegering en loden exemplaren. Verzameling Paul Van Beirendonck: a) messing met bovenaan een ingeboord gaatje, b) geglansde lood/tinlegering. Verzameling Corneel Van Leemput, exemplaar van lood/tin legering met bovenaan een ingeboord gaatje.

6. Gedenkpenning van 1863 met O.-L.-Vrouw van Hanswijk op troon

Verschillende grondstoffen, rond, 32 mm.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm, en gehuld in een Spaanse mantel en op een troon. Randschrift: MONSTRA TE ESSE MATREM – SUB TUUM PRAESIDIUM CONFUGIMUS. In de afsnede: WURDEN – BRUSSEL (= naam van de graveur).

Keerzijde: de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Randschrift: JUBILE DE NOTRE DAME D' HANSWIJK A MALINES 988-1863.

Verzameling Hof van Busleyden, Mechelen^{14/15}: (zilveren – 2 dikten, bronzen – 2 dikten, messing, geglansde lood/tin legering met oogje; geglansde lood/tin legering zonder oogje. Verzameling Corneel Van Leemput: exemplaar van geglansde lood/tin legering zonder hangoogje.

¹² VAN DEN BERGH L., 1899: p. 117.

¹³ VAN BETS K., VAN DE WIEL C., JANS A., 1976: p. 20.

¹⁴ VAN DEN BERGH L., 1899: p. 11.

¹⁵ VAN BETS K., VAN DE WIEL C., JANS A., 1976: p. 21.

7. Herinneringsmedaille van de Mariacongregatie van 1872 met O.-L.-Vrouw van Hanswijk op troon

Brons, rond, 32 mm, hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel en op een troon. Randschrift: MONSTRA TE ESSE MATREM – SUB TUUM PRAESIDIUM CONFUGIMUS, in de afsnede: WURDEN – BRUSSEL.

Keerzijde: de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Randschrift: MARIE HUYSMANS CONGREGANISTE 15 DEC. 1872.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

8. Herinneringsmedaille van de Mariacongregatie van 1873 met O.-L.-Vrouw van Hanswijk op troon

Nikkel, rond, 32 mm, hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel en op een troon. Randschrift: MONSTRA TE ESSE MATREM – SUB TUUM PRAESIDIUM CONFUGIMUS, in de afsnede: WURDEN – BRUSSEL (= naam van de graveur).

Keerzijde: de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Randschrift: PAULINE VAN DER SMISSEN CONGREGANISTE 4 MEI 1873.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

9. Grote medaille van 1876 ter gelegenheid van de kroning met O.-L.-Vrouw van Hanswijk op troon

Verschillende grondstoffen, ovaal, 36 x 27 mm, hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel en op een troon. Randschrift: MIRACULEUS BEELD VAN O.L.V. VAN HANSWYCK.

Keerzijde: de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Randschrift: KRONING VAN O.L.V. VAN HANSWYCK TE MECHELEN 1876.

Verzameling Paul Van Beirendonck, exemplaar van zilver. Verzameling Corneel Van Leemput, exemplaar van lood/tin legering.

10. Gedenkpenning van 1888 met O.-L.-Vrouw van Hanswijk op troon

Verschillende grondstoffen, rond, 32 mm, geen hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm, en gehuld in een Spaanse mantel en op een troon. Randschrift: MIRACULEUS BEELD VAN O.L.V. VAN HANSWYCK, in de afsnede: MONSTRA TE ESSE MATREM, een sterretje en J. ASSELEER.

Keerzijde: de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Randtekst: JUBILE VAN O.L.V. VAN HANSWYCK TE MECHELEN 988-1888.

Verzameling Corneel Van Leemput, exemplaar in tin/lood legering; verzameling Paul Van Beirendonck, exemplaar van geglansde lood/tin legering.

11. Grote medaille van 1888 met O.-L.-Vrouw van Hanswijk op troon

Messing, ovaal, 32 x 28 mm, hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm, en gehuld in een Spaanse mantel en op een troon. Randschrift: MIRACULEUS BEELD VAN O.L.V. VAN HANSWYCK.

Keerzijde: de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Randschrift: KRONING VAN O.L.V. VAN HANSWYCK TE MECHELEN 1888.

Hoewel de kroning plaats had in 1876, vermeldt deze medaille uit 1888 nog deze gebeurtenis.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

12. Grote medaille van 1913 met O.-L.-Vrouw van Hanswijk zonder troon

Zilver, rond, 29 mm, hangoogje en ringetje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm, naast het beeld de jaartallen 988 en 1913. Randschrift: MONSTRA TE ESSE MATREM.

Keerzijde: de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Randschrift: N.D. d. HANSWYCK, in de afsnede: MALINES.

Verzameling Corneel Van Leemput.

13. Grote neogotische medaille van 1913

Aluminium, rond, 25,5 mm, hangoojje

Voorzijde: een octogonale omlijning met vier ronde en vier rechte hoeken waarin op een achtergrond met sterretjes, het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm staat, naast het hoofd van Maria de jaartallen 988 en 1913. Onder het beeld: O.L.V. VAN HANSWYCK MECHELEN en MONSTRA TE ESSE MATREM.

Keerzijde: een octogonale omlijning met vier ronde en vier rechte hoeken waarin de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Banderrollen met de tekst EERSTE KERK VERNIELD IN 1578 en EERSTE KAPEL IN 988.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

14. Gedenkpenning pausbezoek 1985

Messing, rond, 50 mm.

Voorzijde: beeltenis van de paus met randschrift: JOANNES PAULUS II

De rand is geslepen in 20 facetten.

Keerzijde: gecentreerde tekst AANDENKEN AAN ZIJN BEZOEK BIJ O.L. VROUW VAN HANSWIJK 18 MEI 1985, rondom parelrand. In de afsnede: MODELE DEPOSE

Verzameling: Basiliek van O.-L.-Vrouw van Hanswijk.

15. Grote zilveren penning-munt van 1988¹⁶

Zilver 925/1000 gehalte, proof kwaliteit, 11,5 g, rond, 30 mm, geen hangoogje, onbepaalde oplage.

Deze penning-munt werd in 1988 uitgegeven door de V.Z.W. Jubelfeesten Hanswijk ter gelegenheid van de 1000-jarige verering van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. De verspreiding gebeurde bij wijze van intekening bij de banken (1.150 Bfr.).

Voorzijde: het schip op de Dijle, het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk, de koepel van de basiliek en het logo van het millennium. Randschrift: O.L.V. HANSWIJK – MECHELEN, (merkteken) 988 (gehaltemerkteken A925 en meestermerkteken) 1988 (merkteken: vijfster in cirkel).

Keerzijde: gemoderniseerde weergave van de keerzijde van de “halve nobel”, een gouden Brabantse munt uit 1488, geslagen in het Mechels muntatelier¹⁷. Aantal geslagen stukken: 162.627¹⁸. Deze munt werd in de volkstaal “het schuytken van herwaerts over” genoemd. Op de voorzijde ervan staat een Roomse koning op een schip met in de ene hand een zwaard en in het andere een rijksappel. Vooraan het vijfdelig wapenschild van Filips de Schone. Randschrift: bovenaan een adelaar en MO · RO · RE · Z · PH · I · ARDUC · AUS · B · G · BRA · Z · LIM (Munt van het Roomse rijk en van Philips aartshertog van Oostenrijk, Bourgondië, Brabant en Limburg)¹⁹. Op de keerzijde van deze middeleeuwse munt staat een opgefleurd kruis met in het midden een M, van het munthuis Mechelen. Het wordt geflankeerd door vier kronen. Randschrift: bovenaan een adelaar en REFORMACIO · GVERRE · PAX · EST · ANNO · 1488 (De vrede is een herstelling van de oorlog in het jaar 1488).

De zilveren penning-munt van 1988 is een aangepaste versie van de “halve nobel” van 1488 omdat het randschrift is weergegeven in een moderne letter en niet in de oorspronkelijke gotische letter. Het getal 4 van 1488 behield evenwel de gotisch schrijfwijze.

Verzameling: Frieda Van Vaeck, Mechelen.

¹⁶ *Steun aan jubelfeesten en cavalcade – Penning-munt*, 1987, p. 38.

De gegevens staan eveneens vermeld op het intekeningformulier van de banken.

¹⁷ VAN DEN BERGH L., 1899: p. 29-30.

¹⁸ DE WITTE A., 1896: p. 88.

¹⁹ Vertaling van het randschrift in EMMERECHE S., 1990: p. 37-38.

16. Grote gouden penning-munt van 1988

Goud 24 kt., 999/1000 gehalte, proof kwaliteit, 5,54 g, rond, 25 mm, geen hangoogje, oplage maximum 500.

Deze penning-munt werd eveneens in 1988 uitgegeven door de V.Z.W. Jubelfeesten Hanswijk ter gelegenheid van de 1000-jarige verering van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. De verspreiding gebeurde bij wijze van intekening in de banken (8.550 Bfr.).

Voorzijde: dezelfde als de zilveren penningmunt van 1988 (zie nr. 15), alleen de merktekens kunnen gedeeltelijk anders zijn.

Keerzijde: dezelfde als de zilveren penningmunt van 1988 (zie nr. 15).

Verzameling: onbekend.

17. Grote medaille met versierd hangoog, zonder datum

Nikkel, rond, 29 mm, versierd hangoogje.

Dezelfde voorstellingen als nummer 12, maar er wordt geen jaartal vermeld.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

18. Grote medaille met gewoon hangoog, zonder datum

Nikkel, rond, 29 mm, gewoon hangoogje.

Dezelfde voorstelling als nummers 12 en 17, maar zonder jaartal.

Verzameling Corneel Van Leemput.

19. Kleine medaille van 1876 met O.-L.-Vrouw van Hanswijk op troon

Zilver, ovaal, 24 x 17 mm, hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel en op een troon. Randschrift: MIRACULEUS BEELD VAN O.L.V. VAN HANSWYCK.

Keerzijde: de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Randschrift: KRONING VAN O.L.V. VAN HANSWYCK TE MECHELEN 1876.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

20. Kleine medaille van 1888 met O.-L.-Vrouw van Hanswijk op troon

Messing, ovaal, 23 x 16 mm, hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel en op een troon. Randschrift: MIRACULEUS BEELD VAN O.L.V. VAN HANSWYCK.

Keerzijde: de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Randschrift: KRONING VAN O.L.V. VAN HANSWYCK TE MECHELEN 1888.

Opmerking: hoewel de kroning plaats had in 1876, wordt er in 1888 nog naar verwezen!

Verzameling Paul Van Beirendonck.

21. Kleine medaille met O.-L.-Vrouw van Hanswijk op troon, zonder datum

Verschillende grondstoffen, ovaal, 22 x 18 mm, hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel en op een troon. In de afsnede een ruitvormig teken. Randschrift: MIRACULEUS BEELD VAN O.L.V. VAN HANSWYCK.

Keerzijde: de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Randschrift: O.L.V. VAN HANSWYCK TE MECHELEN B.V.O.

Verzameling Paul Van Beirendonck: zilveren, koperen en aluminium exemplaren.

22. Kleine medaille met lelietak op de keerzijde

Zilver, rond, 20 mm, hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel en op een troon. Onder het beeld drie hartjes met stralenkrans. Randschrift: MIRACULEUS BEELD VAN O.L.V. VAN HANSWYCK.

Keerzijde: een lelietak en monogram J B. Deze letters verwijzen naar de firma J. BALME, Saumur, tussen 1900 en 1925²⁰.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

²⁰ PHILIPPEN J., 1987: p. 185.

23. Kleine medaille met O.-L.-Vrouw van Hanswijk zonder troon, zonder datum

Verschillende materialen, ovaal, 22 x 19,5 mm, hangoojje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel. Onder het beeld een gevleugeld engelenkopje. Randschrift: BEELD VAN O.L.V. VAN HANSWYCK. In de afsnede: MECHELEN.

Keerzijde de tekst: TOON DAT GIJ ONZE MOEDER ZIJT – SDCXR – DEPOSE, in de afgelijnde rand twintig zespuntsterretjes.

Privéverzameling: messing exemplaar (archeologische vondst in de kelder van het voormalig kasteel Rozendael, destijds abdissenhuis van de abdij van Rozendael, te Sint-Katelijne-Waver). Verzameling Paul Van Beirendonck, zilveren, messing en tinnen exemplaren.

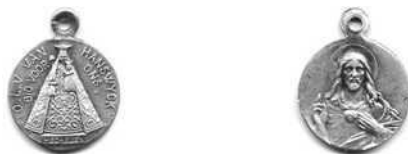
24. Kleine medaille met H. Hart op de keerzijde, zonder datum

Wit metaal, rond, 20 mm, hangoojje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel. Het beeld staat op een sokkel waarop MECHELEN. Randschrift: O.L.V. VAN HANSWYCK, naast het beeld: BID VOOR ONS.

Keerzijde: het Heilig Hart van Jezus met naar rechts gewend hoofd.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

25. Kleine medaille met H. Hart op de keerzijde, zonder datum

Wit metaal, rond, 15 mm, hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel. Het beeld staat op een sokkel waarop MECHELEN. Randschrift: O.L.V. VAN HANSWYCK BID VOOR ONS. Linksonder merkteken AP, rechtsonder Karo. Karo was een graveur die voor verschillende firma's werkte²¹.

Keerzijde: het Heilig Hart van Jezus, LASARE.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

26. Kleine medaille met H. Hart op de keerzijde, zonder datum, met vermelding France

Dezelfde medaille als nummer 25 maar met de vermelding France op de voorzijde in de afsnede.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

27. Kleine zilveren medaille met H. Hart op de keerzijde, zonder datum

Zilver, rond, 15 mm, hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel. Het beeld staat op een sokkel waarop MECHELEN. Randschrift: O.L.V. VAN HANSWYCK BID VOOR ONS. Linksonder merkteken AP, rechtsonder Karo, in de afsnede: France.

Keerzijde: het Heilig Hart van Jezus, links een meesterteken, rechts een meester-teken en het gehalteteken 800.

Verzameling Gaston Van Bulck.

²¹ PHILIPPEN J., 1987: p. 185.

28. Kleine medaille van Sint-Cornelius, vereerd in O.-L.-Vrouw van Hanswijkkerk

Messing, ovaal, 26 x 19 mm, hangoogje.

Voorzijde: buste naar links van Sint-Cornelius met pauselijke tiara op het hoofd. Randschrift: H. CORNELIUS, BID VOOR ONS.

Keerzijde: gecentreerde tekst: VEREERD IN O.L.V. VAN HANSWIJCK MECHELEN.

Verzameling Corneel Van Leemput.

29. Kleine medaille met H. Hart op de keerzijde, zonder datum

Zilver, octogonaal, 15 mm, hangoogje en ringetje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel, onder het beeld MECHELEN. Afgelijnde rand waarin achtmaal drie lijntjes naar de hoeken van de achthoekige omtrek gaan. Randschrift: O.L.V. VAN HANSWIJCK BID VOOR ONS, *Karo*.

Keerzijde: het Heilig Hart van Jezus. Afgelijnde rand waarin achtmaal drie lijntjes naar de hoeken van de achthoekige omtrek gaan.

Verzameling Corneel Van Leemput.

30. Kleine medaille met H. Hart op de keerzijde, zonder datum

Zelfde uitvoering als 20 behalve dat op de keerzijde rondom het Heilig Hart de afgelijnde rand met drievoudige lijntjes ontbreekt.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

31. Kleine medaille met gekartelde rand, zonder datum

Verguld koper, verzilverde gekartelde rand, rond, 16 mm, hangoogje

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel. Randschrift: O.L.V. VAN HANSWYCK BID VOOR ONS

Keerzijde: geen afbeelding

Verzameling Paul Van Beirendonck

32. Kleine medaille met O.-L.-Vrouw van Hanswijk zonder Spaanse mantel, zonder datum

Verschillende materialen, ovaal, 24 x 20 mm, hangoogje

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm.
Randschrift: MIRACULEUS BEELD VAN O.L.V. VAN HANSWYCK TE MECHELEN

Keerzijde: de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk. Randschrift: TOON DAT GIJ ONZE MOEDER ZIJT

Verzameling Corneel Van Leemput (exemplaar in lood/tin legering). Verzameling Paul Van Beirendonck (aluminium exemplaar).

33. Kleine octogonale medaille, zonder datum

Aluminium, octogonaal met vier ronde en vier rechte hoeken, 20 x 19 mm, hangoogje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel. Randschrift: O.L.V. VAN HANSWYCK BID VOOR ONS MECHELEN.

Keerzijde: het Heilig Hart van Jezus en twee zegepalmen, ruitvormig teken.
Verzameling Paul Van Beirendonck.

34. Kleine peervormige medaille, zonder datum

Aluminium, peervormig, 24 x 17 mm, hangoojje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel, klimopbladeren, ruitvormig teken.

Keerzijde: O.L.V. VAN HANSWIJCK BID VOOR ONS MECHELEN en floraal motief

Verzameling Paul Van Beirendonck.

35. Kleine medaille, zonder datum

Koperen omlijsting met gekartoneerde kleurfoto's, rond, 19,5 mm, hangoojje met ringetje.

Voorzijde: het beeld van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel. Randschrift: NOTRE-DAME d' HANSWIJCK MALINES.

Keerzijde: foto met straatbeeld met de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk en de pastorie.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

36. Sierspeld van 1938

Aluminium, langwerpig ovaal, 32,3 x 22,3 mm, keerzijde met draagspeld.

O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel staat op wolken. Boven haar de afbeelding van de kerk. Randschrift: O.L.V. VAN HANSWYCK MECHELEN 1938.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

37. Sierspeld zonder datum

Kunststof, rond, 22,3 mm, keerzijde met draagspeld.

Tekening in kleuren van O.-L.-Vrouw van Hanswijk met Kind op de linkerarm en gehuld in een Spaanse mantel staat op wolken. Randschrift: O.L.V. VAN HANSWYCK.

Verzameling Paul Van Beirendonck.

De medailles die heden aan de bedevaartgangers te koop worden aangeboden vermelden de naam O.-L.-Vrouw van Hanswijk niet meer. Zij vertonen enkel een madonna in Spaanse mantel. Zij zijn dus niet meer plaatsgebonden.

Iconografische modellen van de afbeeldingen van O.-L.-Vrouw en de Hanswijkkerk

In 1996 publiceerde de heemkundige kring Erf en Heem van Sint-Katelijne-Waver een bijdrage over de negentiende-eeuwse bedevaartprentjes van Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk²². De auteur Bert Verriest had daarbij aandacht voor de iconografische modellen die de verschillende artiesten gebruikten om het Mariabeeld af te beelden. Wij doen beroep op deze studie om de iconografische modellen van de uitgevers van medailles op te sporen.

1838: Het afgebeelde Mariabeeld op de gedenkpenning van 1838 draagt een Spaanse mantel, waarvan men aan beide zijden een smalle boord ziet. De schoot vertoont een patroon met arabesken in zwaar borduurwerk. Onder het beeld bemerkt men twee gevleugelde engelenkopjes. Deze kopjes beantwoorden niet aan de werkelijkheid. Men vindt ze ook niet terug in de iconografie. Het is niet zeker dat de toenmalige ontwerper het Mechelse beeld als model gebruikte. Hij kan een andere prent hebben gebruikt waarop een Madonna met Spaanse mantel en het kind Jezus op de linkerarm voorkomt.

1863: O.-L.-Vrouw van Hanswijk is hierop afgebeeld op een barokke baldakijntroon met vier troon-engeltjes met een wapperend wimpeltje. De ontwerper Wurden uit Brussel heeft hier gebruik gemaakt van een gravure van David De Noter (1818-1892), zoon van Jan-Baptist²³. Hij was naast schilder ook lithograaf, etser en houtsnijder. Hij behaalde in de Mechelse academie verscheidene prijzen. De bedoelde gravure is onderaan gesigeneerd met de naam D. De Noter. Zij werd vermoedelijk verspreid door P. J. Hanicq (drukker te Mechelen 1830-1855). Van dit type prent is er ook een gekend van O.-L.-Vrouw van Halle waarop de naam van Hanicq voorkomt.

Op de keerzijde van de medaille van 1863 verschijnt voor het eerst de gevelpartij van de Hanswijkkerk. De Mechelaars konden in de jaren zestig trots zijn op het vernieuwde uitzicht ervan²⁴. Wegens geldgebrek was het bovenste deel van de gevel nog steeds onafgewerkt gebleven. Alleen het onderste deel was opgetrokken in witte steen. Het bovenste deel was gemetseld in baksteen. De afwerking met witte steen en versieringen geschiedde in 1853 en 1854. Om de gelovigen aan te sporen de nodige fondsen te verzamelen, had de pastoor beroep gedaan op Monseigneur Scheppers, een fel beluisterde predikant²⁵.

De maker van de medaille gebruikte als voorbeeld een kopergravure uit 1738, afgedrukt in het boek over Hanswijk en zijn wonderdadig Mariabeeld, geschreven door Petrus Siré, pastoor van Appels bij Dendermonde. De gravure toont het voor-aanzicht van de kerk zoals ze werd gerealiseerd²⁶. De gravure die de oorspronkelijke plannen van de architect Lucas Faid'herbe weergeven, en die werd afgedrukt in het

²² VERRIEST B., 1996: p. 170-186.

²³ VERRIEST B., 1996: p. 170-186 en 226-228.

²⁴ GOUVERNEUR E., 1988: p. 30.

²⁵ VAN DER BORGHT R., 1985: p. 23.

²⁶ SIRE P., 1738: p. 122.

boek van Petrus Croon uit 1670²⁷, werd niet als voorbeeld gebruikt. Daarop ziet men immers nog een toren met twee tamboerverdiepingen. Die plannen werden nooit gerealiseerd.

1876: Ook hier werd als voorbeeld wellicht gebruik gemaakt van de prenten van David De Noter en van het boek van Petrus Siré.

Wanneer op de voorzijde van de medailles de engeltjes op de troon wapperende vaantjes vasthouden, hebben de graveurs gebruik gemaakt van een gravure van de hand van David De Noter (1818-1892).

Op de medaille van 1888 hebben de engeltjes op de troon geen vaantjes vast. De graveur gebruikte toen als iconografisch model een lithografie uit 1863 van de hand van Victor Vervloet.

1888 (grote medaille): O.-L.-Vrouw van Hanswijk is hierop eveneens afgebeeld op haar baldakijntroon, maar de vier troon-engeltjes dragen geen wimpeltje. Wel staat onder het beeld de tekst MONSTRA TE ESSE MATREM. De ontwerper heeft als voorbeeld gebruik gemaakt van een lithografie van de hand van M. Victor Vervloet, kunstschilder²⁸. Zij prijkt naast de titelpagina van *Album van den Jubilé van 875 jaren, ter ere van O.-L.-Vrouw van Hanswijk*. Het boek verscheen als herinnering aan de feestelijkheden van 1863 en verscheen bij H. Dierckx-Beke Zonen te Mechelen. De lithografie komt overeen met deze medaille: wel een troon, geen wapperende wimpels en een tekst onder het beeld. Ook hier verschijnt op de keerzijde de gekende afbeelding van het vooraanzicht van de kerk.

1888 (kleine medaille): De troonengeltjes dragen hierop wapperende vaantjes. Ook hier gebruikte de ontwerper de prenten van David De Noter en van het boek van Petrus Siré.

²⁷ CROON P., 1670.

²⁸ VERRIEST B., 1996: p. 172 en 174.

Bert Verriest stelde vast dat zowel de prent van David De Noter als deze van Victor Vervloet uiteindelijk teruggaan tot een anonieme prent uit 1663 waarop O.-L.-Vrouw van Hanswijk is voorgesteld in Spaanse klederdracht²⁹.

1913: Op de grote medaille met O.-L.-Vrouw van Hanswijk zonder troon, is het beeld op een sobere wijze weergegeven, zonder Spaanse mantel. Eenzelfde afbeelding komt voor op een chromolitho devotieprentje, uitgegeven door J.L. Buysse-Caals, Mechelen³⁰. Deze prent vindt men ook in PH. VAN STAPPEN, *Krans van Geestelijke Liederen gevlochten ter ere van O.-L.-Vrouw van Hanswijk*, uitgegeven bij F. VERMEULEN-VAN BOGAERT te Mechelen in 1910. Op deze medaille wordt voor het eerst de kerk op een andere wijze voorgesteld. Als model werd mogelijk een foto gebruikt waarop de gebouwen naast de kerk ook voorkomen.

Vanaf 1863 tot 1888 werd op de keerzijde van de medailles steeds de voorgevel van de Hanswijkkerk afgebeeld. De graveurs gebruikten daarbij als iconografisch model een kopergravure uit een boek van 1738, geschreven door P. Siré en handelend over de geschiedenis van het miraculeus Mariabeeld van Hanswijk.

Op een medaille van 1913 draagt O.-L.-Vrouw van Hanswijk geen Spaanse mantel meer. De graveur gebruikte als iconografisch model wellicht een chromolithografie uit een boek van P. Van Stappen, verschenen in 1910 bij F. Vermeulen-Van Bogaert. Deze afbeelding verscheen ook als devotieprentje.

²⁹ VERRIEST B., 1996: p. 184.

³⁰ VERRIEST B., 1996: p. 182-183.

De neogotische medaille uit 1913 is eveneens opmerkelijk. Op de keerzijde ziet men de kerk en het klooster van de dalscholieren, gebouwd in de 14de eeuw. Als model werd hier waarschijnlijk een schilderij gebruikt die de Hanswijkkerk bezit en mogelijk uit 1913 dateert³¹. Een foto van die schilderij vindt men bij een bijdrage van E. Gouverneur over de dalscholieren te Mechelen³².

Andere 20ste-eeuwse kleine medailles: Er bestaan verschillende moderne medailles waarop het beeld niet op een troon staat maar wel gehuld is in een Spaanse mantel. Op één ervan staat het beeld op een smalle sokkel waarop één gevleugeld engeltje voorkomt. Dit element is vreemd aan Mechelen. Misschien heeft de ontwerper zich hiervoor geïnspireerd op de iconografie van O.-L.-Vrouw van Kevelaer, een bekende bedevaartplaats in Duitsland. Die Madonna, eigenlijk een Antwerpse kopergravure van O.-L.-Vrouw van Luxemburg uit 1640, heeft vrijwel steeds een gevleugeld engelenkopje onder haar voeten³³.

Mensen achter medailles

De opzoekingen naar de verschillende penningen, medailles en draagspelden heeft een dertigtal vormen opgeleverd. Indien men de verschillende grondstoffen meerekent waaruit zij zijn vervaardigd bereikt men al vlug de vijftig variaties. Dat is een heel pak.

Maar volgens de vereisten in de huidige menswetenschappen is een beschrijving van tastbare objecten niet meer voldoende. De voorwerpen zijn maar een onderdeel van de cultuur. De ganse context waaruit zij afkomstig zijn, is belangrijk. Achter de objecten staan mensen. Zij gaan betekenisvol om met de voorwerpen. Wie waren de bezitters en wat betekende die devotionalia voor hen? Waartoe dienden zij?

Slechts van enkele penningen en medailles kennen we de context. Twee penningen vermelden de naam van hun bezitsters. Het betreft de penningen uit 1872 en 1873 die respectievelijk toebehoorden aan Marie Huysmans en Pauline Van der Smissen. Zij kregen ze als geschenk van de religieuze congregatie waarvan zij lid waren. Ongetwijfeld verkregen zij deze gunst na heel wat inspanningen te hebben geleverd. Mogelijk als erkenning van een volwaardig lidmaatschap, verworven na een lange opleiding. Misschien golden deze medailles als dank voor een jarenlange inzet als bestuurslid. Het is duidelijk dat deze penningen een functie hadden die het louter religieuze te boven gaat. Deze dames zullen zeker trots zijn geweest op hun verworven bezit en gelukkig om de uitgedrukte waardering van de medeleden.

Van een kleine geelkoperen medaille kennen we de archeologische context. Het betreft het exemplaar uit het begin van de twintigste eeuw en afkomstig is van het voormalig kasteel Rozendaal te Sint-Katelijne-Waver. In 1881 verwierf de Brusselse familie Pirard het gebouw als zomerresidentie³⁴. In 1914 werd het bij de beschie-

³¹ VAN BETS K., VAN DE WIEL C., JANS A., 1976: p. 16.

³² GOUVERNEUR E., 1986: p. 14.

³³ SCHWERING B., 1987.

³⁴ TIRI W., 2002: p. 72-73.

tingen van het fort van Walem volledig verwoest. Marguerite Pirard schonk bij haar overlijden in 1959 het domein aan het aartsbisdom Mechelen. De vondst getuigt van de interesse die een rijke Brusselse familie betoonde voor de devotie tot O.-L.-Vrouw van Hanswijk.

De grote penningen uit de negentiende eeuw dienden op de eerste plaats als gedachtenis aan feestelijkheden. Sommige ervan werden zelfs opgesmukt met het Mechels wapenschild. Zij dienden ook om de belangrijkheid en het prestige van de Mechelse bedevaart te beklemtonen.

De kleine medailles, uitgegeven in goedkope grondstof, werden vooral aangeschaft om hun religieuze functie. Zij dienden om de religieuze gevoelens tot de Moeder Gods te stimuleren. Onder bepaalde voorwaarden kon de drager ervan aflaten verwerven. De gelovigen verwachtten van deze medailles veelal geestelijke en lichamelijke bescherming uit de hemel. De slijtage van een aantal exemplaren wijst erop dat zij werkelijk op het lichaam werden gedragen. Vanuit volksreligieus standpunt zijn zij het interessantst. Zij getuigen dat ze wel degelijk werden geconsumeerd.

De kleine zilveren medaille uit de achttiende eeuw met de verwijzing naar Sint-Augustinus, is uit religieus standpunt wellicht de meest zuivere. Sint-Augustinus was geen echte noodhelper, maar een moeilijke kerkvader. De medaille hielp de drager ervan deze heilige als stichtend voorbeeld te nemen in zijn spiritueel leven.

Bibliografie

CROON P. *Historie van Onse Lieve Vrouwe van Hanswijk door haer audt ende Mirakuleus Beeldt eertijds buyten nu binnen Mechelen besonderlyck vermaert*. Mechelen, 1670, 235 blz.

DE WITTE A. *Histoire monétaire des Comtes de Louvain, Ducs de Brabant et Marquis du Saint Empire Romain (Tome deuxième)*. Antwerpen, 1806, 347 blz. en 31 platen.

EMMERECHTS S. *De Bourgondische Muntslag te Mechelen*. Eindverhandeling Scheppersinstituut Mechelen, 1990, 65 blz.

GOUVERNEUR E. *De dalscholieren en hun vestiging te Mechelen*. In *Hanswijk 1000*, jaargang /3, september 1986, p. 7-14.

GOUVERNEUR E. *Hanswijk sedert het Franse bewind*. In *Hanswijk 1000*, jaargang 5/4, december 1988, p. 29-52.

INSTALLE H. *Oorsprong van de devotie tot O.-L.-Vrouw van Hanswijk*. In *Hanswijk 1000*, jaargang 1/2, mei 1984, p. 5-12.

JANS A. *Merkwaardige Mariabeelden in de kerk van O.-L.-Vrouw-over-de-Dijle*. In *Hanswijk 1000*, jaargang 4/2, mei 1997, p. 34-39.

PHILIPPEN J. *350 jaar devotiemedailles van Scherpenheuvel – een bijdrage tot de religieuze numismatiek en de geschiedenis van de volksvroomheid*. In *Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde, Jaarboek 1987*, p. 175-187.

SAYE A. *Sint-Augustinus en de kerk van Hanswijk*. In *Hanswijk 1000*, jaargang 3/4, december 1986, p. 24-32.

SCHWERING B. *Gelobt seist du, Maria – Volkstümliche Darstellungen des Wallfahrtsbildes von Kevelaer*. Freiburg, 1987, 132 blz.

SIRE P. *Hanswijk ende het wonderdadigh beeldt van de alder-heylichste Maget ende Moeder Gods Maria, eertyds buyten, nu binnen Mechelen*. Dendermonde, 1738, 335 blz.

THEEUWS P. *De Mariale devotie in de oude Mechelse parochiekerken*. In *Hanswijk 1000*, jaargang 1/3, september 1984, p. 5-7.

TIRI W. *“En toen viel de bom”. Van adellijke abdij tot ontspannend luthof. Woelige geschiedenis van een cisterciënzerinnenabdij in Sint-Katelijne-Waver*. In *Opgetekend verleden 1 – jaarboek van M.V.S.A. Mechelen, 2002*, p. 65-86.

VAN BETS K., VAN DE WIEL C. en JANS A. *O.-L.-Vrouw van Hanswijk en Mechelen – Een chronologisch overzicht van 988 tot 1976*. In *Hanswijk-Jubelfeesten 1976 – Catalogus van de tentoonstelling Mariale devotie te Mechelen*. Mechelen, 1976, p. 7-15.

VAN BEUNINGEN H.E.J. en KOLDEWEY A.M. 1990: *Heilig en profaan - 1000 laatmiddeleeuws insignes uit de collectie H.E.J. Van Beuningen*. Rotterdams papers VIII, Cothen, 342 blz.

VAN CASTER G. *Histoire du prieuré de Notre-Dame d'Hanswyck de la congrégation du Val-des-écoliers à Malines*. Mechelen, 1888, 106 blz.

VAN DEN BERGH L. *Catalogue descriptif des Monnaies, Méreaux, Jetons & Médailles frappés à Malines ou ayant trait à son Histoire (Tome premier)*. Mechelen, 1899, 86 blz. en 50 platen.

VAN DEN BERGH L. *Catalogue descriptif des Monnaies, Méreaux, Jetons & Médailles, frappés à Malines ou ayant trait à son histoire (Tome deuxième)*. Mechelen, 1899, 347 blz. en 31 platen, p. 117-118.

VAN DER BORGHT R. *Mgr. Scheppers en O.-L.-Vrouw van Hanswijk*. In *Hanswijk 1000*, jaargang 2/4, december 1985, p. 22-31.

VAN DER LINDEN S. *De heiligen – levens, kalender, attributen, patronaten, iconografie*. Amsterdam/Antwerpen, 1999, 1174 blz.

VAN HEERINGEN R.M., KOLDEWEY A.M. en GAALMAN A.A.G. *Heiligen in de modder – In Zeeland gevonden pelgrimstekens*. Utrecht, 1987, 152 blz.

VANHOOF F. *Nieuwe bronnen voor de iconografie van O.-L.-Vrouw van Hanswijk*. In *Hanswijk 1000*, jaargang 5/4, december 1988, p. 53-64.

VERRIEST B. *Bouwgeschiedenis van de kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk*. In *Hanswijk 1000*, jaargang 3/1, februari 1986, p. 12-24.

VERRIEST B. *Negentiende-eeuwse bedevaartprentjes van Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk*. In AERTGEERTS H., VERRIEST B. en VAN BULCK G. *Vlaamse bid- en devotieprentjes uit de 19de eeuw*. Sint-Katelijne-Waver, 1996, p. 170-186.

Deze bijdrage is een bijgewerkte versie van het artikel dat verscheen in Opgetekend Verleden 3, jaarboek van de Mechelse Vereniging voor Stadsarcheologie. Deze vereniging werd gesticht op 13 oktober 1992. Zij heeft als doel: het stadsarcheologisch onderzoek beoefenen op een wetenschappelijke wijze, het conserveren en beheren van het Mechels archeologisch patrimonium, het beschikbaar stellen van dit onderzoek aan een ruim publiek. Zij deed archeologisch onderzoek op de Veemarkt (Karmelietenklooster; Chevalier Marin, huis Bauwens-Van der Boyen), Moensstraat (stadsbibliotheek), Hoogstraat (Sint-Jacobskapel), Paardenstraatje (rij arbeiderswoningen), Hooghuis (Sint-Katelijne-Waver). De vereniging publiceert de resultaten van de onderzoeken in haar jaarboeken. Inlichtingen: M.V.S.A. Paardenstraatje 15 - 2800 Mechelen of www.mvsa.be.